

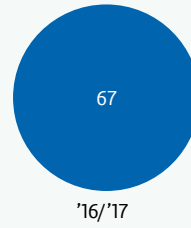
5 Middelbaar beroepsonderwijs

5.1 Participatie	148
5.2 Prestaties	151
5.3 Onderwijs- en examenproces	154
5.4 Sturing	160
5.5 Entreeopleidingen	163
5.6 Groen onderwijs	166
5.7 Nabeschuiving	167

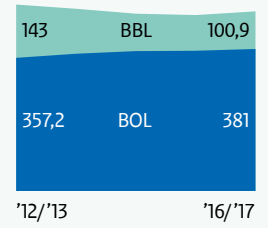

Middelbaar beroeps- onderwijs

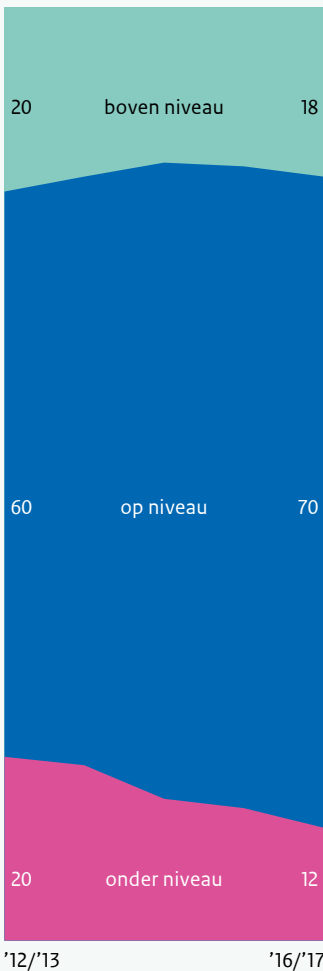
Aantal bekostigde instellingen

Aantal studenten x 1.000

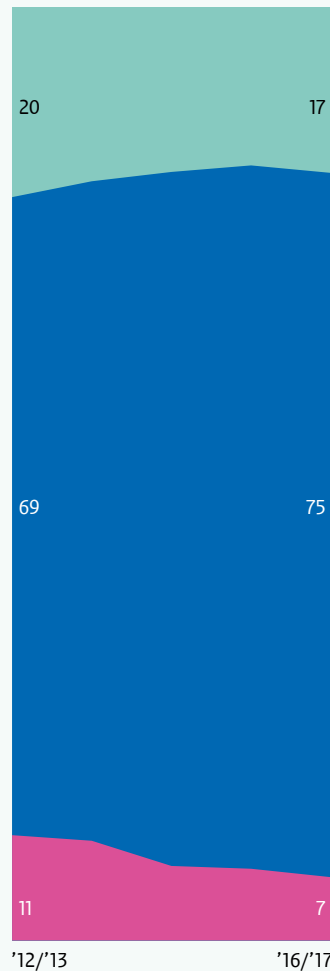
Geen migratie-
achtergrond

Niet-westerse
migratie-achtergrond,
1e generatie

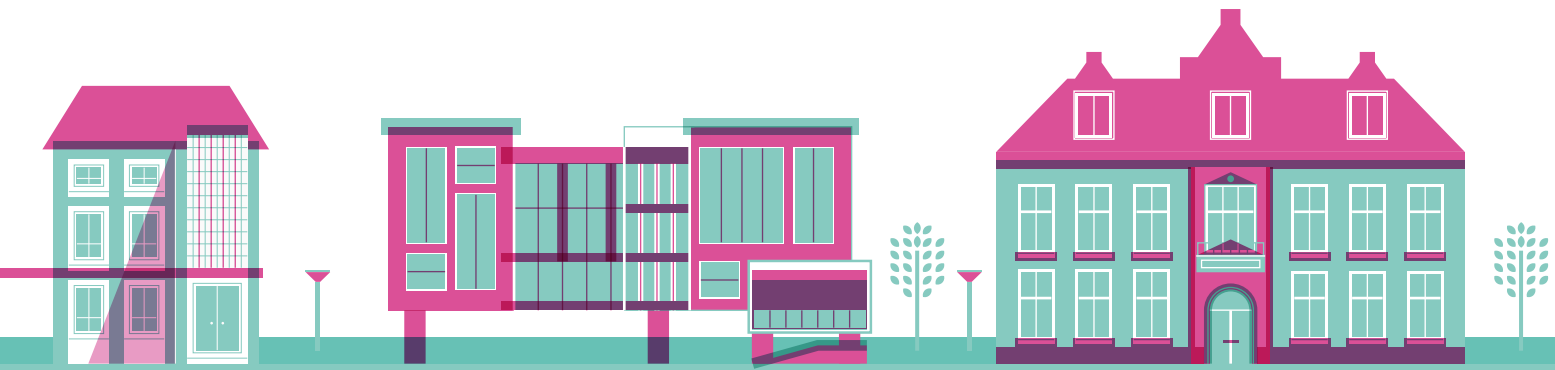
Niet-westerse
migratie-achtergrond,
2e generatie

Vaker plaatsing op niveau vooropleiding

Studenten komen vaker terecht op het niveau dat past bij hun vooropleiding. Toch start een op de vijf studenten met een niet-westerse achtergrond van de eerste generatie op een lager niveau. Studenten van de tweede generatie worden nauwelijks lager geplaatst.

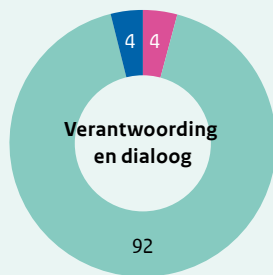
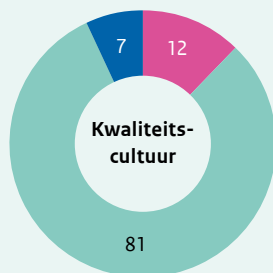
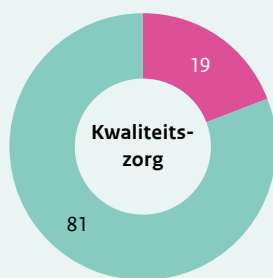
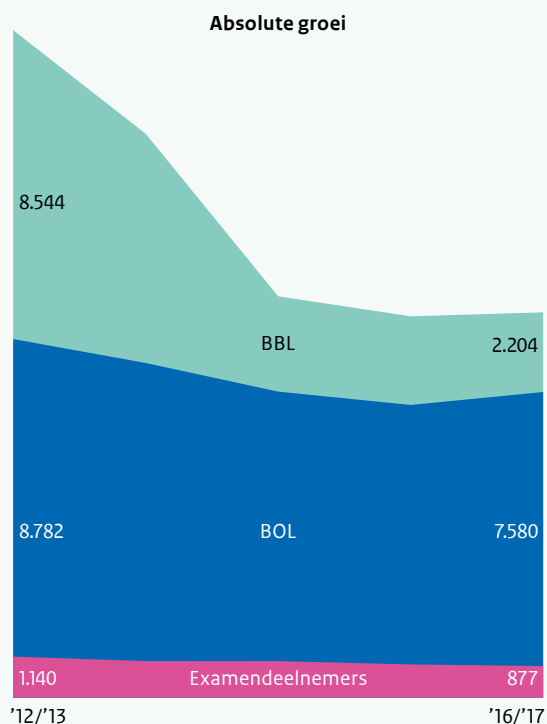
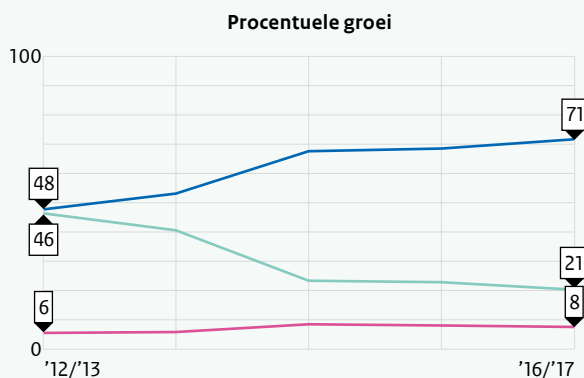
Plaatsing op niveau naar migratieachtergrond (%)

Minder entree-BBL studenten

Het aantal deelnemers aan een entree-opleiding is sterk teruggelopen. Vooral de BBL heeft in absolute en relatieve zin minder studenten. Dit komt doordat er minder oudere deelnemers zonder migratieachtergrond zijn en door een afname van het aantal bedrijfsgerichte trajecten.

Ontwikkeling deelname entree-opleidingen

Nog niet overal kwaliteitszorg

Op de meeste opleidingen zijn aspecten van kwaliteitszorg en ambitie voldoende. Zelfkritisch vermogen kan de kwaliteitscultuur bevorderen.

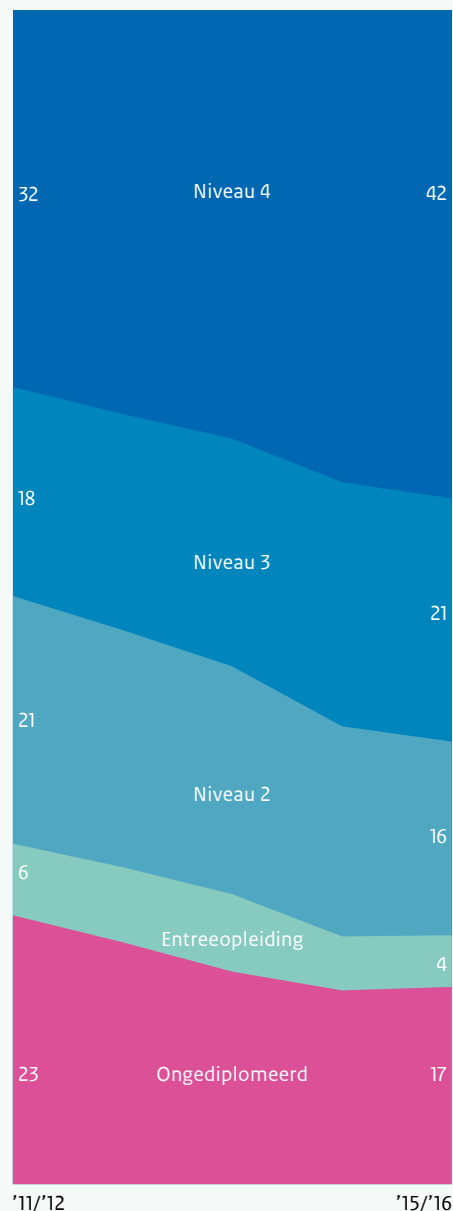
Oordelen kwaliteitszorg en ambitie (%)

- Onvoldoende
- Voldoende
- Goed

Hogere diploma's

Steeds meer studenten halen een diploma op een hoger niveau. Dit komt doordat studenten een hogere vooropleiding hebben en minder studenten naar de entreeopleiding of niveau 2 gaan. 2015/2016 zijn er wat meer ongediplomeerde schoolverlaters dan in 2014/2015.

Diploma's naar niveau (%)

Samenvatting

Vaak diploma, lage werkloosheid, maar veel flexibele aanstellingen

• Van alle mbo-studenten haalt 83 procent een diploma. Mbo-afgestudeerden vinden relatief snel een baan. De werkloosheid anderhalf jaar na afstuderen ligt aanzienlijk lager bij de beroeps-begeleidende leerweg (bbl) dan bij de beroeps-opleidende leerweg (bol) (respectievelijk 2 en 7 procent). Studenten van hogere niveaus hebben minder vaak en korter te maken met intredewerkloosheid. Het valt op dat afgestudeerden steeds vaker een flexibele aanstelling krijgen. Ook hier geldt: hoe hoger het niveau van de opleiding, des te lager het percentage met een flexibele aanstelling. Vooral voor afgestudeerden van de bol niveau 1 is het moeilijk een baan te vinden.

Intake verbeterd, differentiatie en ondersteuning blijven achter

• Bijna een op de tien lessen voldoet niet. Dat heeft vooral te maken met het gebrek aan differentiatie tijdens de les. Onderscheid kunnen maken tussen (groepen) studenten is extra belangrijk voor kwetsbare groepen, zoals studenten met een beperking. Met de komst van passend onderwijs is de intake voor deze groepen weliswaar aangescherpt, maar dat heeft nog niet geleid tot voldoende ondersteuning tijdens de lessen en examens. Deels heeft dat te maken met de beperkte capaciteit en expertise die in de teams aanwezig is. Ook kunnen studenten met een beperking meer ondersteuning gebruiken bij het vinden van een stageplek.

Expliciet benoemen van LOB

• Instellingen halen nog niet alles uit de loopbaanoriëntatie- en begeleiding (LOB). De waarde zou versterkt kunnen worden door LOB herkenbaarder te maken. Als instellingen bijvoorbeeld aangeven dat de oriëntatie op een vervolgopleiding ook onder LOB valt, worden studenten zich ervan bewust dat de opleiding die zij volgen een onderdeel is van hun eigen carrière. Hetzelfde geldt voor reflectie op hun vaardigheden. Dat geeft niet alleen inzicht in de vervolgstappen die ze op dat moment in hun loopbaan kunnen zetten, maar ontwikkelt een manier van denken die ze in het kader van een leven lang leren nog vaak kunnen toepassen. Als LOB niet duidelijk herkenbaar is, bestaat het risico dat studenten verkeerde keuzes maken of onnodig negatieve ervaringen opdoen.

Examencommissies nemen niet altijd hun verantwoordelijkheid

• Gezien de maatschappelijke waarde van het mbo-diploma is het belangrijk dat studenten, werkgevers en instellingen voor vervolgonderwijs vertrouwen hebben in het afgegeven diploma. Als examencommissies de kwaliteit niet voldoende borgen, dan komt dat vertrouwen onder druk te staan. De situatie verbetert, maar bij nog bijna een derde van de onderzochte opleidingen borgt de examencommissie de kwaliteit van de examinering en diplomering onvoldoende. De tekortkomingen zien we terug op alle aspecten van hun taak: de kwaliteit van het instrumentarium, de betrouwbaarheid van de afname en de beoordeling, en de deugdelijkheid van de diplomering.

Zelfkritisch vermogen en onderzoekende houding bevorderen kwaliteitscultuur

• De toename van het kwaliteitsbewustzijn die bij besturen was ingezet, is nu ook zichtbaar op opleidingsniveau. De teams voelen zich meer eigenaar van de onderwijskwaliteit en werken daar stapsgewijs aan. Bij opleidingen waar in alle lagen kwaliteitsbewustzijn is en waar iedereen vanuit zijn eigen rol werkt aan de versterking van kwaliteit, is sprake van een kwaliteitscultuur. Hier blijven medewerkers, gestimuleerd door onderwijskundig leiders, zichzelf en het onderwijs continu ontwikkelen. Dit doen ze door scholing te volgen, maar ook door steeds opnieuw de kwaliteit van het onderwijs te onderzoeken, analyses uit te voeren, het gesprek daarover te voeren en daarna gericht verbeteringen door te voeren. Ook bij interne audits heeft deze onderzoekende houding meerwaarde.

Diverse instroom in entreeopleidingen stelt hoge eisen aan docenten

• Sinds de invoering van de entreeopleiding en het schrappen van de drempelloze instroom voor mbo-2 stijgt het aandeel rechtstreekse instroom uit het voortgezet (speciaal) onderwijs, praktijkonderwijs en de internationale schakelklas in de entreeopleidingen. De gemiddelde leeftijd binnen de niveau 1-opleidingen is flink gedaald. De diversiteit in achtergrond van de studenten stelt hoge eisen aan de docenten en de opleidingen.

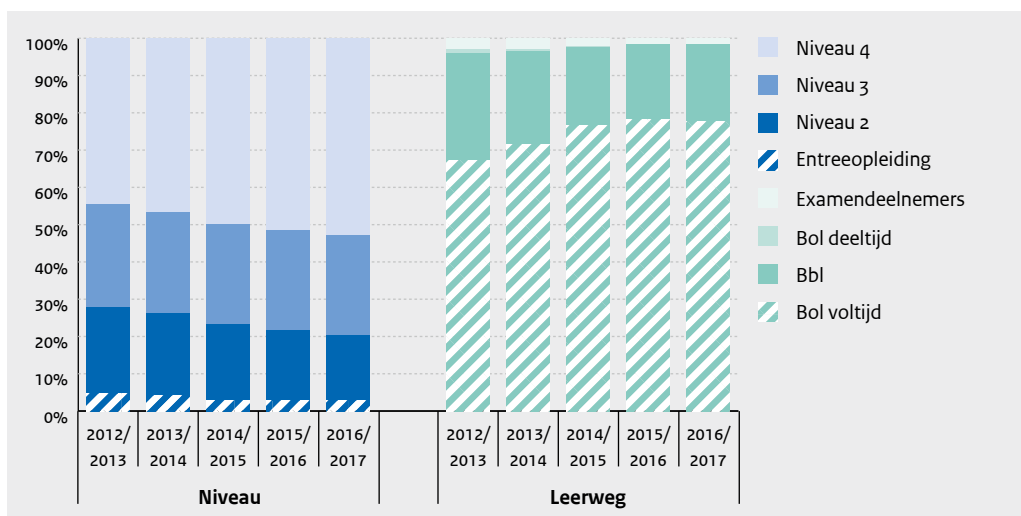
5.1 Participatie

Deelname

Aantal studenten toegenomen • Het aantal studenten in het bekostigd middelbaar beroeps-onderwijs (mbo) is na een aantal jaren van daling in het studiejaar 2016/2017 weer toegenomen. Op 1 oktober 2016 telde het bekostigd mbo 491.850 studenten. In het studiejaar 2017/2018 zien we dat deze stijging doorzet naar meer dan 496.000 deelnemers.

Stijging deelname hogere niveaus • Het aandeel studenten dat staat ingeschreven op niveau 1 is in het studiejaar 2014/2015 sterk gedaald (figuur 5.1a). Dit komt door de omvorming van de niveau 1-opleiding tot entreeopleiding per 2014 (zie ook 5.5). Sinds 1 augustus 2016 is de entreeopleiding alleen nog toegankelijk voor deelnemers zonder diploma van het voortgezet onderwijs. Daarnaast is het aantal bedrijfsgerelateerde trajecten op niveau 1 sterk verminderd. Op niveau 2 is een vergelijkbare afname zichtbaar. Waarschijnlijk heeft deze daling te maken met het vervallen van de drempelloze instroom op niveau 2. Hierdoor is het in principe niet meer mogelijk om zonder diploma van het voortgezet onderwijs op dit niveau in te stromen. Een groeiend aandeel studenten volgt een opleiding op niveau 4.

Figuur 5.1a Percentage leerlingen in het bekostigd mbo naar niveau en leerweg in de periode 2012/2013-2016/2017 (n 2016/2017=491.850)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

Weinig bbl-studenten • Ruim driekwart van de studenten volgt de beroepsopleidende leerweg (bol). Het aandeel studenten in de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) nam een aantal jaren geleden fors af. In 2012 begon bijna 30 procent in een bbl-opleiding, twee jaar later was dat nog iets meer dan een vijfde. De afgelopen jaren blijft het aandeel steken op ongeveer 21 procent. Binnen het niet-bekostigd onderwijs is de verdeling over de leerwegen de afgelopen jaren sterk veranderd; het aandeel studenten dat een opleiding volgt in de derde leerweg (ovo) stijgt sterk. Deze stijging lijkt vrijwel volledig ten koste te gaan van het aandeel studenten in een bbl-opleiding.

Ouders ook vaak een mbo-opleiding • De ouders van mbo-studenten hebben ook vaak een mbo-opleiding. Van de studenten van wie de hoogste opleiding van de ouders bekend is, heeft 80 procent ouders met een opleiding op maximaal mbo 4-niveau. Van de studenten in de entree-opleiding heeft 8 procent ouders met een hogere opleiding dan mbo 4; bij de mbo 4-studenten geldt dit voor 26 procent. Iets meer mannelijke dan vrouwelijke studenten volgen onderwijs in het mbo. Dit is vooral zichtbaar in de entreeopleiding en op niveau 2, waar meer dan 60 procent man is.

In de entreeopleiding zien we ook veel studenten met een migratieachtergrond. In het hele mbo is dit ongeveer 26 procent, maar op niveau 1 is dit 60 procent.

Instroom en plaatsing

Veel directe instromers vanuit voortgezet onderwijs • In 2016/2017 begonnen ongeveer 159.000 studenten aan een nieuwe studie in het mbo. Het aandeel nieuwe studenten dat direct vanuit het voortgezet onderwijs instroomt, nam de afgelopen jaren toe. Ongeveer 64 procent komt rechtstreeks uit het voortgezet onderwijs (tabel 5.1a). Sinds een paar jaar neemt de directe instroom vanuit het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs ook toe. Op niveau 4 komen de meeste instromers direct vanuit het voortgezet onderwijs (74 procent). Ook de directe instroom in niveau 2 is relatief hoog (65 procent). Leerlingen uit de kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo kunnen worden toegelaten tot zowel niveau 3- als niveau 4-opleidingen. Waarschijnlijk is daarom de directe instroom naar niveau 3 met 55 procent relatief laag.

Tabel 5.1a Directe instroom naar voorafgaand onderwijs in de periode 2012/2013-2016/2017 (in percentages, n 2016/2017=158.793)

	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017
Uit voortgezet speciaal onderwijs	1,8	1,9	2,2	2,3	2,3
Uit voortgezet onderwijs	53,8	57,7	62,5	64,0	64,2
Uit praktijkonderwijs	1,6	1,6	1,6	1,7	1,9
Uit voortgezet algemeen volwassenenonderwijs	-	-	1,2	1,1	1,1
Uit niet-bekostigd mbo	-	-	0,3	0,4	0,4
Uit niet-bekostigd voortgezet onderwijs/voortgezet algemeen volwassenenonderwijs	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
Overig/onbekend	42,8	38,8	32,1	30,4	30,2

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

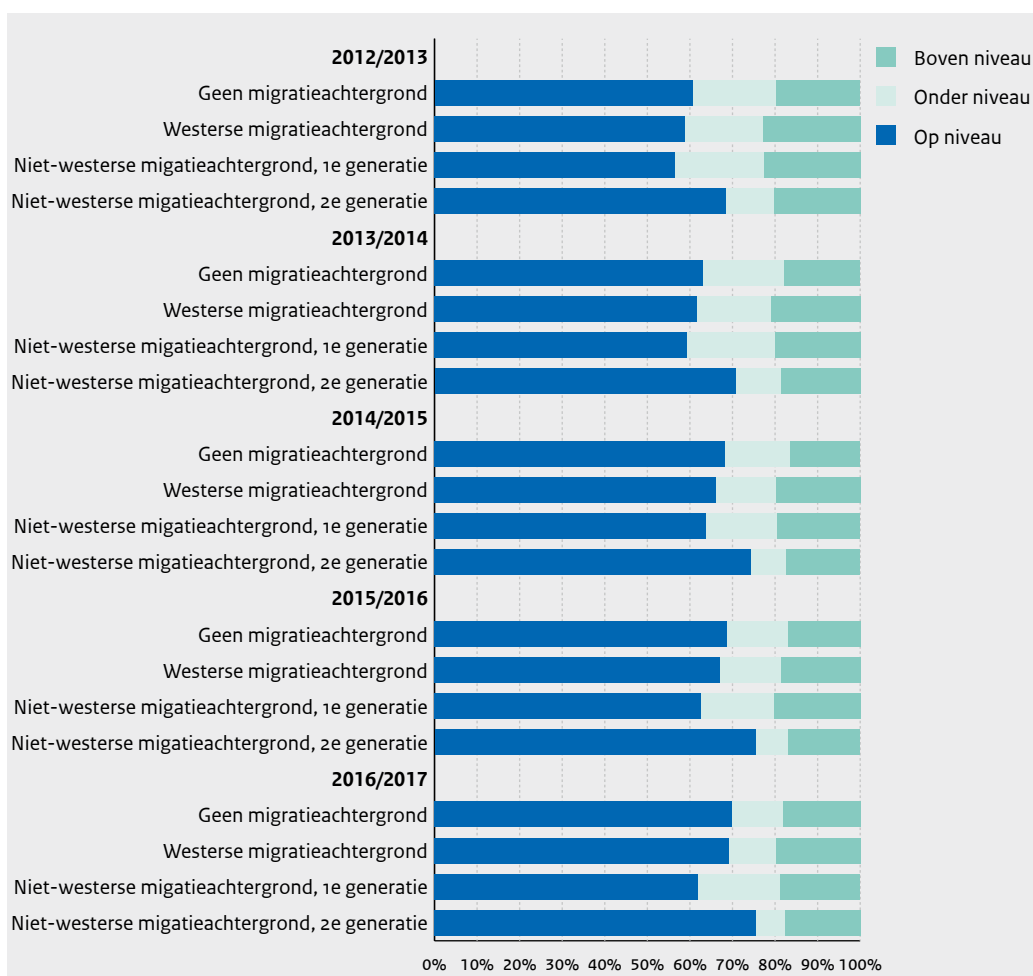
Minder volwassenen volgen mbo-opleiding • De indirecte instroom in het mbo is de afgelopen jaren zowel in relatieve als in absolute zin afgenomen, maar lijkt zich nu te stabiliseren. Dit kan erop duiden dat volwassenen met een baan de mbo-instellingen minder goed weten te vinden. Toch nemen volwassenen in Nederland vaker deel aan activiteiten op het gebied van een leven lang leren dan volwassenen in de andere EU-landen (18,8 procent tegenover 10,8 procent). Ook oudere Nederlandse werknemers, laagopgeleiden en werklozen volgen vaker een opleiding in het kader van een leven lang leren dan gemiddeld in de EU (Cedefop, 2017).

Daling instroom techniek en groen • De instroom in de technische mbo-opleidingen is in het studiejaar 2016/2017 gedaald, terwijl het aandeel studenten dat startte op een kwalificatiedossier of in een domein juist sterk toenam. Meer studenten kiezen dus voor een richting en nog niet voor een specifieke opleiding. Dit is vooral binnen de entreeopleidingen het geval. Studenten worden daar niet gelijk in een uitstroomrichting ingeschreven, maar op het bovenliggende kwalificatiedossier. De keuze voor de uitstroomrichting wordt op een later moment gemaakt, waardoor de student zich eerst kan oriënteren. Ook het aandeel mbo-studenten dat instroomt in de groene sector daalt al een aantal jaar. Deze daling zien we vooral op niveau 1. Er worden nauwelijks nog studenten in de groene entreeopleiding ingeschreven. Dit heeft te maken met de talrijke trajecten voor volwassenen die het groene onderwijs in het verleden aanbood. Hierbij ging het vaak om re-integratie- en scholingstrajecten. Na de invoering van de entreeopleiding zijn agrarische opleidingscentra daarmee gestopt, omdat het nieuwe kwalificatiedossier daarvoor minder mogelijkheden biedt (zie ook 5.6).

Vaker plaatsing op verwachte niveau • De afgelopen jaren worden studenten vaker geplaatst op het niveau dat gezien hun vooropleiding het meest passend is. Zo is voor studenten die instromen vanuit de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo het mbo-niveau 2 het meest passend. Het aandeel studenten dat boven niveau wordt geplaatst schommelt licht, dat van studenten die onder het verwachte niveau worden geplaatst daalt. Studenten met hoge eindexamencijfers worden vaker hoger geplaatst. Dit wijst erop dat er bij de intake ook naar resultaten in het voortgezet onderwijs wordt gekeken en dat die meewegen bij de plaatsing. Ook meisjes worden vaker dan jongens boven het verwachte niveau geplaatst.

Lagere plaatsing studenten eerste generatie • Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond van de tweede generatie worden steeds minder vaak onder hun niveau geplaatst (7 procent), terwijl dit juist wel vaak voorkomt bij studenten met een niet-westerse migratieachtergrond van de eerste generatie (figuur 5.1b). Mogelijk hangt dit samen met de verwachtingen van deze studenten, de beheersing van het Nederlands en de inschatting of het vereiste niveau al haalbaar is. Het aandeel diploma's dat de eerste generatie met een niet-westerse migratieachtergrond vervolgens haalt ligt wel iets hoger (79 procent) dan dat van de tweede generatie (77 procent).

Figuur 5.1b Percentage studenten dat op, onder of boven niveau geplaatst wordt naar migratieachtergrond in de periode 2012/2013-2016/2017

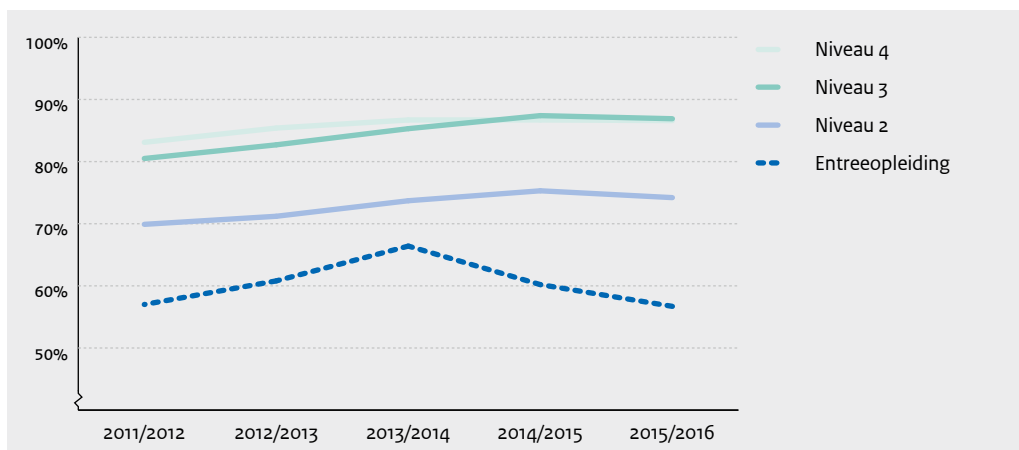
Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

5.2 Prestaties

Minder overstappers naar andere opleiding • Elk jaar zijn er studenten die overstappen naar een andere opleiding, zonder dat ze een diploma bij hun initiële opleiding hebben gehaald. Dit aandeel switchers daalde tot 2012/2013 licht en lijkt zich tot nu toe te stabiliseren op ongeveer 9 procent. Mannen switchen vaker (ongeveer 10 procent) dan vrouwen (ongeveer 8 procent) en dit verschil is in de afgelopen jaren toegenomen. Vrouwen zijn steeds minder gaan switchen. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond switchen als groep het vaakst, maar vooral onder de tweede generatie daalt het percentage. In de sector economie wordt het vaakst van opleiding gewisseld. Studenten die van studie wisselen, kiezen soms voor een studie uit een andere sector. De kennis-making met de opleiding en het beroep via de stage zorgt er wellicht voor dat studenten zich heroriënteren op hun studiekeuze. Studenten die switchen halen uiteindelijk minder vaak een diploma dan niet-switchende studenten (78 versus 91 procent). De juiste studiekeuze na een zorgvuldige intake is dus essentieel.

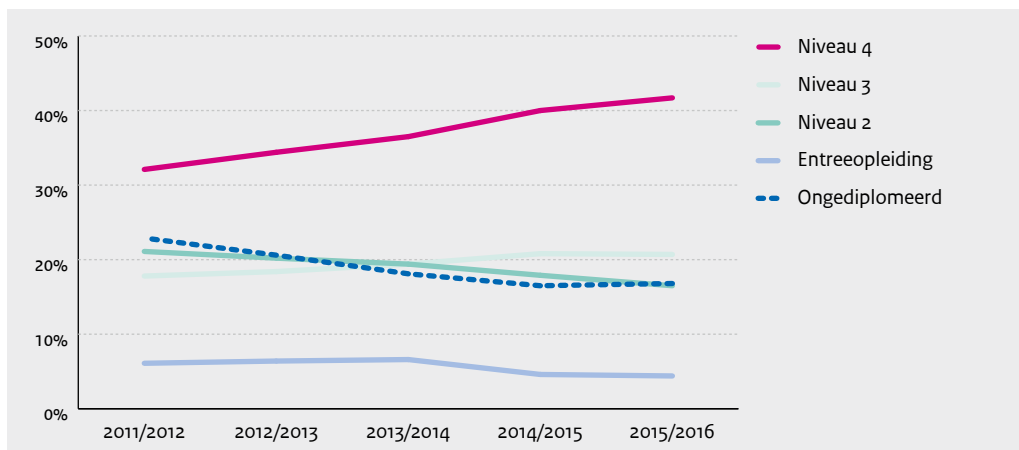
Lichte daling studiesucces • Ruim 83 procent van de mbo'ers verlaat de opleiding met een diploma (figuur 5.2a). Na een aantal jaren van stijging zien we in 2015/2016 voor het eerst een lichte daling in het studiesucces. De stijgende trend in het rendement op niveau 2 en 3 van de afgelopen jaren is in 2015/2016 omgeslagen in een lichte daling. Op niveau 4 is het studiesucces stabiel. Het diploma-rendement op niveau 1 is in 2015/2016 na een daling vorig jaar nog verder gedaald. Mogelijk hangt dit samen met de veranderde samenstelling van de entreeopleiding, die immers alleen nog toegankelijk is voor ongediplomeerden. Overigens is het rendement van de voltijd-bol nog steeds aan het stijgen, maar bij de deeltijd-bol en bij de bbl daalt het percentage gediplomeerden in 2015/2016.

Figuur 5.2a Percentage gediplomeerde studenten naar inschrijfniveau in de periode 2011/2012-2015/2016 (n 2015/2016=150.891)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

Diploma vaker op hogere niveaus • Meer studenten halen een diploma op een hoger niveau. Dit blijkt uit de stijging van het aandeel niveau 3- en 4-diploma's ten opzichte van niveau 2- en 1-diploma's (figuur 5.2b). Deze stijging heeft deels te maken met de afname van het aantal studenten op niveau 1 en 2, waardoor het aandeel gediplomeerden op de hogere niveaus groter is. Maar ook het niveau van plaatsing en een hoger vooropleidingsniveau van de studenten spelen mee: er stromen relatief meer leerlingen in met een diploma van de gemengde/theoretische leerweg van het vmbo.

Figuur 5.2b Percentage diploma's naar niveau in de periode 2012/2012-2015/2016 (n 2016=150.891)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

Kenmerken ongediplomeerden • Mannelijke studenten, studenten die ouders met een laag inkomen hebben en studenten met een niet-westerse migratieachtergrond verlaten vaker de opleiding zonder diploma. Ook wonen de ongediplomeerde uitstromers vaker in een armoede-probleemcumulatiegebied (apc-gebied). We constateren hierin nog geen kentering. Binnen de EU heeft Nederland overigens een relatief laag percentage voortijdig schoolverlaters (Cedefop, 2017).

Veel stapelaars • Bijna een derde van de studenten haalt meer dan één diploma. Zowel het stapelen van diploma's (diploma's van oplopende niveaus) als het verbreden (meerdere diploma's van gelijk niveau) komen voor. Dit duidt erop dat mbo-instellingen studenten kansen bieden om te verbreden of te groeien naar een hoger niveau. Studenten met een niet-westerse migratieachtergrond halen vaker dan andere groepen studenten meer dan één diploma.

Arbeidsmarkt

Vooral snel werk voor afgestudeerde bbl-student • In vergelijking met andere Europese landen vindt een relatief hoog percentage mbo-afgestudeerden tussen de 20 en 34 jaar binnen drie jaar een baan (Cedefop, 2017). De intredewerkloosheid, dus de werkloosheid direct na afronding van de opleiding, van bbl-studenten duurt korter dan bij afgestudeerden van bol-opleidingen. Anderhalf jaar na afstuderen is 2 procent van de gediplomeerde bbl-studenten werkloos, tegenover 7 procent van de gediplomeerde bol-studenten (ROA, 2017). Dit hangt samen met het karakter van de bbl-opleiding, waarbij een student tijdens de opleiding al veel werkervaring opdoet. Daarnaast valt op dat studenten van de hogere mbo-niveaus minder vaak en korter te maken hebben met intredewerkloosheid. Schoolverlaters met een niveau 2-diploma zijn vaker werkloos, met name in de sector gezondheidszorg. Recentelijk melden sommige mbo-instellingen dat de vraag naar zorg hulpen uit de zorgsector weer lijkt aan te trekken. Schoolverlaters uit de bol-niveaus 3 en 4 in de sector economie hebben vaker geen baan dan gediplomeerden uit andere sectoren. In de bbl is de werkloosheid op niveau 3 en 4 erg laag (ROA, 2017).

Veel flexibele aanstellingen • Studenten die wel een baan hebben, hebben anderhalf jaar na schoolverlaten vaak een flexibele aanstelling, bijvoorbeeld als uitzend- of oproepkracht, in tijdelijke loondienst, met een leer-werkovereenkomst of een gesubsidieerde baan. Met name onder bol-studenten ligt het aandeel met een flexibele aanstelling met 43 tot 56 procent vrij hoog in vergelijking met de bbl, waar het percentage tussen de 16 tot 26 procent ligt. Voor beide leerwegen geldt: hoe hoger het niveau, hoe lager het aandeel met flexibel werk (ROA, 2017). Het Sociaal en Cultureel Planbureau wees recent op de individuele en maatschappelijke risico's van de (breed gesignaleerde en toegenomen) flexibilisering op de arbeidsmarkt (Bijl, Boelhouwer en Wennekers, 2017).

Hoe hoger niveau, hoe eerder passende baan • Pas afgestudeerden met een bbl-diploma vinden vaker een baan die qua niveau en richting past bij hun opleiding (64 procent) dan schoolverlaters met een bol-diploma (55 procent). Voor beide leerwegen geldt dat naarmate het niveau stijgt, ook het aandeel dat in de sector van de opleiding werkt stijgt. Horizontale mismatches (werken in een andere richting dan waarvoor opgeleid) komen vaker voor dan verticale mismatches (werken op een lager of hoger niveau). Dit wijst erop dat schoolverlaters vaker op hun algemene vaardigheden worden aangesproken dan op hun specifieke beroepsgerichte vaardigheden (ROA, 2017). In de sectoren landbouw en economie vindt iets minder dan de helft van de pas afgestudeerden werk in de richting waarin zij zijn opgeleid, in de sector techniek ligt dit aandeel met 59 procent (bol) en 64 procent (bbl) hoger. Gediplomeerden van bol-opleidingen zijn vaker ontevreden over de aansluiting van hun opleiding bij de arbeidsmarkt dan gediplomeerden van een bbl-opleiding. Hoe lager het niveau van de bol-opleiding, des te tevredener de gediplomeerden over de aansluiting zijn (ROA, 2017).

Doorstroom naar hbo en specifiek de pabo

Ruim een derde naar hbo • Nadat ze een diploma hebben behaald, kunnen mbo'ers doorstromen naar een vervolgopleiding of starten op de arbeidsmarkt. Na 2016/2017 stroomde ongeveer 36 procent van de studenten met een mbo-niveau 4-opleiding direct door naar een opleiding in het hbo. Het percentage mbo-gediplomeerden dat direct doorstroomt naar het hbo nam een aantal jaar af, maar is de laatste drie jaar redelijk stabiel. Tegelijkertijd neemt het aantal mbo 4-gediplomeerden toe. Financiën vormen de belangrijkste reden voor mbo-studenten om af te zien van doorstroom naar het hbo. Motivatie, interesse en baankans zijn redenen om wel door te studeren (Nooij, Raaijmakers en Van den Broek, 2016).

Daling instroom pabo • Omdat het tekort aan leraren steeds nijpender wordt, hebben we afgelopen jaar specifiek gekeken naar de doorstroom vanuit het mbo naar de pabo. Het aandeel mbo-opgeleide onderwijsassistenten dat (direct en indirect) instroomt in de voltijd pabo is de afgelopen jaren gedaald van bijna een kwart in 2006/2007 tot 16,3 procent in 2016/2017. Ook in absolute aantallen is de instroom in de pabo vanuit de mbo-opleiding onderwijsassistent afgenomen, met een opvallend sterke daling van 2014 op 2015. De instroom is aanzienlijk lager dan in andere sectoren van het hbo, waar een op de drie directe instromers een afgeronde mbo 4-opleiding heeft. Een verklaring voor de lage instroom is dat er sinds 2014 wordt geselecteerd aan de poort, namelijk met kennistoetsen rekenen en taal in het mbo in plaats van tijdens de pabo. Bovendien zijn er toelatingstoetsen gekomen voor Engels en voor aardrijkskunde, geschiedenis en natuur en techniek. Studenten moeten hun kennis bewijzen vóór ze aan de opleiding mogen beginnen. Om de overgang van het mbo naar de pabo te versoepelen zijn doorstroomprogramma's ontwikkeld. Zo vergroten de studenten hun kansen om te slagen voor de toelatingstoetsen en de pabo succesvol te doorlopen.

Vooral vrouwen stromen in • Pabostudenten met een mbo-diploma voor onderwijsassistent kiezen vooral voor de voltijdvariant van de opleiding. In 2016 was ruim 80 procent vrouw, maar het aandeel mannen is de afgelopen jaren wel toegenomen. Verder zijn het met name studenten zonder migratieachtergrond, en dat worden er steeds meer (van 86,2 procent in 2006 tot 90,8 procent in 2016). De meeste mbo-studenten die instromen in de pabo zijn tussen de 18 en 25 jaar. Dat wijst erop dat ze niet altijd direct vanuit het mbo doorstromen, maar ook na enige jaren werkervaring alsnog besluiten de pabo te gaan volgen.

Studenten met lager opgeleide ouders vaker naar pabo • Studenten met laagopgeleide ouders willen het vaakst leraar worden, gevolgd door studenten met ouders met een gemiddeld opleidingsniveau. Respondenten met hoogopgeleide ouders overwegen het minst vaak de pabo. Financiële maatregelen, zoals de vergoeding van het collegegeld en een maandelijkse toelage, zorgen ervoor dat mbo4-studenten een lerarenopleiding vaker als eerste keuze hebben. Mbo 4-studenten met laagopgeleide ouders en een lage sociaaleconomische status zijn het meest gevoelig voor financiële prikkels (Bahlmann, Eustatia en Pillen-Warmerdam, 2017).

Minder uitval mbo'ers in pabo • De uitval uit de pabo was de afgelopen jaren hoger onder instromers vanuit de mbo-opleiding onderwijsassistent dan onder beginnende studenten met een andere vooropleiding. De uitval onder mbo'ers in het eerste jaar van de pabo lag rond de 20 procent, maar was in 2015 nog 11 procent. Daarmee is het verschil tussen beide groepen vrijwel verdwenen. De geringere uitval heeft mogelijk te maken met de eerdergenoemde eisen die sinds 2014 worden gesteld aan aankomende pabostudenten. De groep die voorheen uitviel tijdens de opleiding, start nu niet aan de opleiding. De komende jaren moet blijken of deze daling van tijdelijke aard is, of dat het verschil in uitval tussen de groepen daadwerkelijk is afgenomen.

Lager studiesucces mbo'ers in pabo • Het studiesucces op de pabo van mbo'ers met een diploma voor onderwijsassistent is de afgelopen jaren sterk gedaald. Het diplomarendement na vijf jaar (48 procent) lag tot instroomcohort 2009 voor deze groep studenten hoger dan voor studenten met een andere vooropleiding. In de jaren daarna is dit omgekeerd, maar het verschil is beperkt tot 3,5 procentpunt.

5.3 Onderwijs- en examenproces

Onderwijsproces veelal voldoende • Het onderwijsproces is bij 93 procent van de in 2017 onderzochte opleidingen voldoende (tabel 5.3a). De uitkomsten liggen in lijn met bevindingen van voorgaande jaren. Bij geen enkele opleiding is het onderwijsproces als goed beoordeeld.

Tabel 5.3a Percentage opleidingen waar het onderwijsproces voldoende is in 2017 (n=90)

	%
Oordeel onderwijsproces	93
Onderwijsprogramma	96
Didactisch handelen	96
Beroepspraktijkvorming	95

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

Didactisch handelen

Didactisch handelen moet beter • Van de in 2017 geobserveerde lessen was 85 procent voldoende, 6 procent werd als goed beoordeeld en 9 procent als onvoldoende. Dat betekent dat bijna een op de tien lessen onder de maat is. Docenten blijken het vooral moeilijk te vinden om te differentiëren en om studenten te stimuleren en begeleiden tot werkelijk leren. Materiële voorzieningen en een positief leerklimaat zijn veelal voldoende. De uitkomsten van de meest recente JOB-monitor sluiten hierbij aan. Daaruit kwam naar voren dat weliswaar ruim de helft van de mbo-studenten tevreden is over de lessen als geheel en dat 60 procent van de studenten de docenten goed vindt, maar ook dat 18 procent kritisch is over de lessen en 12 procent de docenten niet goed vindt. Bbl-studenten en studenten van lagere mbo-niveaus zijn vaker tevreden over hun docenten (JOB, 2016).

Generieke lessen minder sterk • Generieke lessen zijn vaker onvoldoende en zijn minder vaak sterk dan vakgerichte lessen. Het verschil in oordeel tussen generieke en vakgerichte lessen komt mogelijk doordat docenten van generieke vakken strak vasthouden aan de gehanteerde methode. Veel methoden voor generieke onderdelen gaan uit van zelfstandig werken, vaak met behulp van de computer. Juist bij het handelen van docenten tijdens lessen waarin studenten veel zelfstandig moeten werken, zagen we in 2017 veel verbeterpunten. De begeleiding en ondersteuning schiet in deze lessen tekort. Dit beeld komt ook naar voren in een onderzoek naar het taalonderwijs in het mbo (JOB, 2017). Studenten vinden Nederlands en Engels belangrijk, maar de lessen te weinig uitdagend en niet altijd op hun niveau aansluiten.

Interactie en feedback beter bij jonge docenten • Generieke vakken worden vaker gegeven door docenten met meer dan dertig jaar leservaring, terwijl bij vakgerichte lessen de docenten vaak tien tot twintig jaar leservaring hebben. Leservaring en leeftijd van de docent lijken een rol te spelen bij de beoordeling van de leskwaliteit. We hebben relatief weinig lessen van onbevoegde docenten geobserveerd, maar we zien wel dat hun lessen wat vaker als onvoldoende worden beoordeeld. Daarnaast is de interactie met studenten en de feedback beter bij docenten die jonger dan 55 zijn. Een kwart van de geobserveerde mbo-docenten heeft meer dan twintig jaar leservaring en bijna 50 procent minder dan tien jaar.

Docenten professionaliseren • Dankzij feedback door de docent krijgen studenten inzicht in hun eigen leerproces, en door interactie leren studenten van elkaar. In interactie met medestudenten delen ze informatie en wisselen ze ideeën, meningen en perspectieven uit. Een van de manieren om de interactie in de klas te verbeteren, is door docenten professionaliseringsactiviteiten aan te bieden. Dit kan variëren van scholing tot het bijhouden van vakliteratuur tot intervisie. Hoe meer docenten deelnemen aan scholingsactiviteiten, des te meer interactie ze stimuleren in de klas (Thoonen, 2012). Dit is ongeacht het type professionaliseringsactiviteit.

Bekwaamheidseisen richtinggevend • Veel instellingen erkennen het belang van goede docenten en goede lessen, maar vinden het moeilijk om erop te sturen. Docenten op hun beurt vinden het lastig om deskundigheidsbevordering in te plannen in hun drukke werkweek. Met de invoering van de Wet Beroep Leraar en Lerarenregister per augustus 2017 komen er weer nieuwe mogelijkheden om de bekwaamheid van docenten een nieuwe impuls te geven. De beroepsgroep neemt zelf verantwoordelijkheid door kwaliteitseisen te stellen aan alle docenten. Docenten zelf hebben de bekwaamheidseisen onderverdeeld in drie herkenbare hoofdthema's waarbinnen elke docent bekwaam moet zijn: vakinhoudelijk, vakdidactisch en pedagogisch. Deze nieuwe bekwaamheidseisen leggen de focus op professionalisering op gebieden waar de noodzaak ligt in plaats van waar de belangstelling van de docent ligt. De bekwaamheidseisen worden gebruikt bij het opleiden van docenten, maar ook bij het bekwaamheidsonderhoud van docenten. Omdat de kwaliteitseisen nu beter herkenbaar zijn, is het ook eenvoudiger om talenten en tekortkomingen van docenten te duiden en te benoemen, en daar scholing aan te koppelen.

Lerarenregister meenemen in HRM-cyclus • De bekwaamheidseisen zullen pas echt bijdragen aan betere lessen als docenten zelf de verantwoordelijkheid (kunnen) nemen om hieraan te blijven voldoen. Het lerarenregister biedt hiervoor aanknopingspunten, maar binnen en buiten de sector is nog onvoldoende draagvlak voor het huidige register. Het moet meer gericht zijn op bekwaamheidsonderhoud, wat nu nog onvoldoende het geval is (Onderwijsraad, 2017). Het leidt register nu vooral tot administratieve handelingen en dat roept weerstand op. De Onderwijsraad stelt dat de bekwaamheidseisen meer richting geven als er met portfolio's wordt gewerkt. De raad beveelt aan om de portfolio's ter plekke door de instellingen te laten toetsen aan de hand van objectieve criteria. Zo worden werkgevers via de HRM-cyclus vanzelf betrokken.

Alleen vast personeel in scholingsplannen • Mogelijk kan het te herziene lerarenregister ook bijdragen aan het bekwaamheidsonderhoud van personeel dat niet in vaste dienst is bij een instelling. Docenten zonder vast dienstverband worden niet automatisch meegenomen in de scholingsplannen van opleidingen, terwijl de groep met een tijdelijk contract en de flexibele schil wel steeds groter worden. Sinds 2012 steeg het aantal personeelsleden van 42.000 fte naar bijna 45.000 in 2016. Ongeveer 26.000 fte heeft lesgevende taken. Het aandeel personeel in tijdelijke dienst nam in deze periode toe van 10,6 naar 15,4 procent. Uit de jaarrekeningen van besturen blijkt dat het aandeel flexibel personeel stijgt naar 8,4 procent, waarbij we niet exact weten welk aandeel daarin onderwijzend personeel is.

Passend onderwijs

Onduidelijkheid rondom toelating • Goed onderwijs, waarin docenten differentiëren en studenten begeleiden tot werkelijk leren, is extra belangrijk voor kwetsbare groepen studenten, zoals studenten met een beperking. Zij hebben meer ondersteuning nodig. Met de komst van passend onderwijs is hier extra aandacht voor gekomen. Tegelijkertijd is er, versterkt door de in 2017 in gang gezette Wet vroegtijdige aanmeldatum voor en toelatingsrecht tot het beroepsonderwijs onduidelijkheid rondom de toelating en afwijzing onder betrokkenen bij de intake. Binnen teams blijken grote verschillen te zijn in de interpretatie van het toelatingsrecht. Teams hebben veel vragen, bijvoorbeeld over de wettelijke bepalingen (wat mag en moet volgens de wet?), over het eigen instellingsbeleid (wat vinden wij daarvan?) en over de praktische betekenis van criteria (onevenredige belasting, geschiktheid voor het beroep, kans op het diploma) (Eimers en Kennis, 2017; Eimers, Ledoux en Smeets, 2016; OCW, 2017). Bovendien heeft de extra aandacht nog niet in alle gevallen geleid tot een betere ondersteuning.

Passend onderwijs vanaf de intake • Bijna alle mbo-instellingen hebben geïnvesteerd in de kwaliteit en de betrouwbaarheid van de intake- en toelatingsprocedures. Om kwetsbare studenten te kunnen bieden wat zij nodig hebben, worden bij de intake specifieke afspraken gemaakt over hoe de opleiding de student gaat helpen bij het behalen van het diploma. Instellingen zijn verplicht die afspraken vast te leggen in een bijlage bij de onderwijsovereenkomst. Deze verplichting ervaren de instellingen als een administratieve last en er is weerstand tegen. Toch is het beeld over de toewijzing van de ondersteuning positief (Eimers en Kennis, 2017). Ook hier zijn vaste procedures en criteria geformuleerd. Er wordt nu beter en systematischer gekeken naar wat studenten nodig hebben. Het opleidingsteam wordt hier expliciet bij betrokken. En de verplichting om de afspraken over ondersteuning vast te leggen, wordt – ondanks de weerstand – breed nagevolgd (Eimers en Kennis, 2017).

Studenten met beperking ervaren te weinig aandacht • De verplichting om afspraken over ondersteuning vast te leggen biedt echter geen garantie voor passend onderwijs aan alle studenten met een beperking. Nog niet de helft is hier tevreden over, en een vijfde vindt dat docenten te weinig rekening houden met hun beperking (JOB, 2016). Mogelijk heeft dit te maken met de beperkte expertise en capaciteit in lerarenteams. De borging en de uitvoering van de gemaakte afspraken over extra ondersteuning vormen de belangrijkste punten van zorg (Eimers en Kennis, 2017).

Beleid rond aangepaste examinering • Driekwart van de instellingen heeft beleid gericht op aangepaste examinering, vooral bij de generieke vakken. In de beroepsgerichte vakken komt aanpassing nog weinig voor. Instellingen hebben onder andere vragen over het effect van aangepaste examinering op de (arbeidsmarkt)waarde van het diploma en over de relatie tussen aanpassingen in het onderwijs, de begeleiding en de beroepspraktijkvorming (bpv) en de examinering (Eimers en Kennis, 2017).

Begeleiding tijdens bpv knelpunt • Ook binnen de bpv is behoefte aan passend onderwijs. Bij 95 procent van de opleidingen beoordeelt de inspectie de bpv als voldoende (bijlage 1). Dit percentage ligt iets onder dat van de afgelopen jaren. Grootste knelpunt blijft de (passende) begeleiding tijdens stages, zowel vanuit de school als door het leerbedrijf. Ook blijft het lastig voor studenten met een extra ondersteuningsbehoefte om een geschikte stageplek te vinden. Niet alle bedrijven willen deze groep studenten een plek bieden. Deels komt dit doordat bedrijven niet weten wat er dan van ze wordt gevraagd.

Studie- en loopbaanbegeleiding

Verschillende verschijningsvormen LOB • We zien in onze onderzoeken dat loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) in het mbo het afgelopen jaar terrein heeft gewonnen, in verschillende verschijningsvormen. Dit is ook de conclusie in het onderzoek van KBA (Elfering, Den Boer en Tholen, 2016). In veel gevallen is LOB gekoppeld aan de lessen studieloopbaanbegeleiding, waarbij dan vooral

aandacht is voor de capaciteitenreflectie, de motievenreflectie en de loopbaansturing. Ook komt LOB vaak voor als een onderdeel binnen de beroepspraktijkvorming. Hierbij komen eveneens de capaciteitenreflectie en motievenreflectie aan bod, soms aangevuld met elementen van werkexploratie.

Ruimte voor eigen invulling LOB • Elke instelling kan vanuit de eigen identiteit, besturingsfilosofie en doelgroep een afweging maken voor de vorm waarin LOB wordt gegoten. De ambitieagenda kan helpen bij het vormgeven daarvan. Bovendien bieden de drievoudige kwalificatieplicht en de huidige kwalificatie-eisen al een zekere basis die nader kan worden uitgewerkt. Elementen uit de kwalificatie-eisen, zoals persoonlijke ontplooiing en het ontwikkelen van kritische denkvaardigheden, passen goed binnen LOB. Wel pleiten wij ervoor om een dialoog te voeren met de studenten over wat zij verwachten en wensen van een goede LOB. Tijdens de onderzoeken krijgen we namelijk signalen dat studenten de toegevoegde waarde beperkt vinden.

LOB-activiteiten expliciet benoemen • Instellingen kunnen de waarde van LOB voor het onderwijs versterken door LOB zichtbaarder te maken. Dat wil zeggen dat ze duidelijker benoemen wat LOB inhoudt en dat ze de bijbehorende activiteiten expliciteren. Docenten zijn zich er niet altijd van bewust dat ze met LOB-gerelateerde lesactiviteiten bezig zijn, waardoor de indruk soms ontstaat dat het fenomeen niet leeft. Door het expliciet te benoemen zien ook studenten dat ze gericht werken aan hun loopbaan- en carrièreontwikkeling. Een voorbeeld hiervan is de oriëntatie op een eventuele vervolgopleiding in het hbo. Opleidingen stimuleren studenten om meeloopdagen bij te wonen, organiseren hbo-kennismakingsmarkten op school en faciliteren studenten bij het bezoeken van regionale en landelijke studiebeurzen. Dit gebeurt in het mbo bij een aanzienlijk aantal niveau 4-opleidingen. Hoewel dit wel degelijk een vorm van loopbaanoriëntatie is, wordt dit lang niet altijd door studenten als zodanig beschouwd.

Stimuleren zakelijk netwerk student • Van de verschillende elementen van LOB ervaart de student het netwerken vaak als een moeilijk onderdeel. Hoewel studenten via social media zeer vaak netwerken met hun eigen groep, vinden ze het erg lastig om hun netwerk buiten de eigen groep te vergroten. Het onderwijs zou hierop kunnen inhaken door te stimuleren dat studenten hun netwerk uitbreiden naar een meer zakelijke kant. Het werkt niet goed als studenten voor hun stages binnen hun eigen netwerk blijven hangen.

Professionaliseren docenten bij LOB • Bij sommige instellingen zien we dat LOB duidelijk een prominente plaats heeft verworven in het onderwijsbeleid. Daar zetten opleidingen LOB bijvoorbeeld in als een doorlopende leerlijn met raakvlakken naar veel andere onderdelen van de opleiding. Dit maakt studenten ervan bewust dat de opleiding die zij volgen een onderdeel is van hun eigen carrière. Zij reflecteren regelmatig op de vaardigheden zij al bezitten of nog verder moeten ontwikkelen om de vervolgstap in hun loopbaan te kunnen zetten. De LOB'er ondersteunt de student daarbij en verkent de mogelijkheden met de student om die loopbaan verder vorm te geven. Dit samenspel heeft als effect dat zowel student als docent veel toegevoegde waarde ervaart van LOB. Verdere professionalisering van de docenten op dit gebied levert hier een positieve bijdrage aan (Elfering, Den Boer en Tholen, 2016).

Examinering en diplomering

Examinering en diplomering bij bijna een derde onvoldoende • Bij twee derde van de onderzochte opleidingen is de examinering en diplomering voldoende. Bij 3 procent beoordeelden we dit onderdeel als goed. In voorgaande jaren, toen we de opleidingen met een ander onderzoekskader beoordeelden, lag het percentage opleidingen met een voldoende voor examinering en diplomering doorgaans wat lager. Opleidingen waar dit onderdeel niet op orde is, hebben net als in eerdere jaren vooral problemen met de kwaliteitsborging van de examinering en de diplomering door de examencommissie (tabel 5.3b). Ook de inrichting en uitvoering van het examenproces (afname en beoordeling) beoordelen we daar niet altijd als voldoende. Het exameninstrumentarium voldoet bij de meeste opleidingen. Twee derde koopt de examens volledig in, ongeveer een kwart gebruikt alleen eigen exameninstrumenten en de andere opleidingen gebruiken zowel ingekocht als eigen materiaal.

Tabel 5.3b Percentage opleidingen waar onderdelen van de examinering en diplomering voldoende of goed zijn in 2017 (n=90)

	%
Examinering en diplomering	66
Kwaliteitsborging examinering en diplomering	70
Exameninstrumentarium	98
Afname en beoordeling	86

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

Examencommissies pakken rol nog onvoldoende • Gelet op de civiele waarde van diploma's is het belangrijk dat studenten, werkgevers en instellingen voor vervolgonderwijs vertrouwen hebben in het afgegeven mbo-diploma. Als examencommissies de kwaliteit niet voldoende borgen, dan komt dat vertrouwen onder druk te staan. Bij nagenoeg een derde van de onderzochte opleidingen borgt de examencommissie de kwaliteit van de examinering en diplomering onvoldoende. Bij alle aspecten van hun taak zien we tekortkomingen: het borgen van de betrouwbaarheid van de afname en de beoordeling, de deugdelijkheid van de diplomering en in mindere mate ook bij het sturen op de kwaliteit van het instrumentarium. De zorg over het functioneren van examencommissies bestaat al langer. De kracht van examencommissies wordt bepaald door de mate waarin zij gelegitimeerd, kwaliteitsbewust en onafhankelijk zijn (Vink en Willemse, 2015).

Eisen aan examencommissies aangescherpt • Om de examenkwaliteit in het mbo te vergroten en examencommissies sterker te maken, zijn via een wetswijziging de eisen aan examencommissies in het mbo aangescherpt. Examencommissies hebben nu duidelijk omschreven taken en bevoegdheden en er worden eisen gesteld aan de samenstelling van de examencommissie. De wettelijke eis is dat de examencommissie bestaat uit minstens één extern lid, één lid namens de beroepspraktijk en één mbo-docent. Om belangenverstrengeling te voorkomen, mogen de leden geen financiële verantwoordelijkheid dragen.

Op meerdere gebieden zijn de eisen aangescherpt. De meeste instellingen hebben inmiddels de samenstelling van de examencommissie gewijzigd en opnieuw hun taken en bevoegdheden doorgelicht en vaak aangepast. Daarnaast lijken examencommissies hun rol nog serieuzer te nemen en zijn ze bezig met een professionaliseringsslag. Zo laten examencommissies zich extra informeren en volgen ze ook scholing.

Meer meldingen onregelmatigheden • In de afgelopen periode steeg het aantal meldingen van onregelmatigheden bij examinering en diplomering. Er waren enkele casussen waarbij docenten een helpende hand boden aan hun studenten. Dit soort onregelmatigheden brengt de waarde van het mbo-diploma grote schade toe. Mogelijk kunnen we het toegenomen aantal meldingen verklaren door de aanscherping van de eisen aan examencommissies; ze pakken hun rol bij het opmerken van onregelmatigheden. De volgende stap is om die onregelmatigheden te voorkomen.

Meerwaarde externe leden • Van een aantal examencommissies kregen we terug dat zij de meerwaarde zien van hun externe leden. Mensen uit het bedrijfsleven zijn voor de examencommissie van toegevoegde waarde omdat zij goed kunnen beoordelen of het examen en de manier van afnemen aansluiten bij de beroepspraktijk. Omgekeerd realiseren de externe leden zich nu nog meer dan voorheen waarom goede examens en onafhankelijke beoordelingen zo belangrijk zijn. Zij brengen dit weer over aan de assessoren in hun bedrijf.

5.4 Sturing

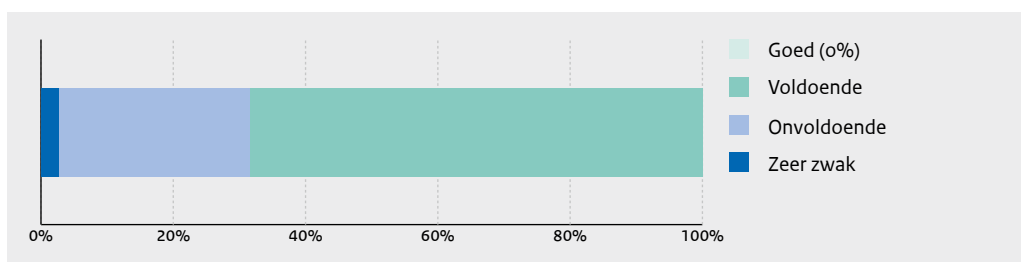
Kwaliteit opleidingen

Minder opleidingen • In studiejaar 2016/2017 waren er 65 bekostigde besturen in het mbo. Hieronder vallen besturen die naast middelbaar beroepsonderwijs ook voortgezet onderwijs aanbieden. Dit aantal is na een lichte daling tot 2011 min of meer stabiel. Het aantal aangeboden opleidingen per jaar schommelt enigszins, maar neemt sinds 2010 af. In 2016 werden 4.135 Centraal Register Beroepsopleidingen (crebo-opleidingen) op een van de vier niveaus aangeboden.

Minder studenten aan nbi • Naast de instellingen voor bekostigd onderwijs zijn er in Nederland ook ongeveer honderd door de overheid erkende instellingen voor niet-bekostigd onderwijs (nbi's). Het aantal nieuwe instellingen per jaar ligt al jaren stabiel rond de tien. In 2017 zijn negen nieuwe instellingen gestart en zijn er vier gestopt. In het studiejaar 2015/2016 volgden 33.963 studenten een opleiding aan een nbi, ruim 9.000 minder dan een jaar eerder. Bijna de helft van de studenten in het niet-bekostigd mbo volgt een opleiding in het domein zorg en welzijn, en dit aandeel is de afgelopen jaren gestegen. Daarna volgen veiligheid en sport (13 procent) en economie en administratie (11 procent). De verdeling over leerwegen is de afgelopen jaren sterk veranderd; het aandeel dat een opleiding volgt in de derde leerweg (ovo) is sterk gestegen. Deze stijging lijkt vrijwel volledig ten koste te gaan van het aandeel studenten in een bbl-opleiding. Ook zien we dat het aandeel vrouwen in niet-bekostigde opleidingen hoger is dan het aandeel mannen (respectievelijk 66 en 34 procent). Het verschil is de afgelopen jaren groter geworden.

Bijna 70 procent voldoende • In het studiejaar 2017 beoordeelden we bijna 70 procent van de opleidingen als voldoende en 29 procent als onvoldoende (figuur 5.4a). Bijna 3 procent kreeg het eindoordeel 'zeer zwak', wat inhoudt dat zowel het onderwijsproces als de onderwijsresultaten niet op orde zijn. Hierbij merken we op dat het oordeel voor examinering en diplomering nog niet meetelde in het eindoordeel over de opleiding. Vanaf 2021 krijgt een opleiding met een onvoldoende voor examinering als eindoordeel een onvoldoende.

Figuur 5.4a Eindoordeel opleidingen in 2017 (in percentages, n=89)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

Kwaliteitszorg

Tekortkomingen bij kwaliteitszorg en kwaliteitscultuur • Besturen zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs en de continuïteit van de instelling. Kwaliteitszorg is nodig om de onderwijskwaliteit vast te stellen, te bewaken en te verbeteren. Vanaf 2012 onderzoeken we nadrukkelijker kwaliteitszorg bij besturen en opleidingen. Besturen die hun kwaliteitszorg op orde hebben, hebben ook vaker voldoende onderwijs- en examenkwaliteit (Inspectie van het Onderwijs, 2017b). Na een periode waarin de kwaliteitszorg bij besturen sterk verbeterde, constateerden we afgelopen jaar een stagnatie. De kwaliteitszorg is nog niet altijd doorgedrongen op opleidingsniveau. We onderzochten bij zeven besturen het onderdeel kwaliteitszorg en ambitie. Binnen dit onderdeel kent zowel de kwaliteitszorg als de kwaliteitscultuur tekortkomingen. Bij één bestuur waardeerden we de kwaliteitscultuur, en daarmee het eindoordeel op kwaliteitszorg en ambitie, met ‘goed’. De verantwoording en dialoog is bij alle besturen op orde.

Kwaliteitszorg nog niet bij alle opleidingen op orde • Bij bijna 80 procent van de opleidingen is de kwaliteitszorg op orde. Bijna driekwart van de opleidingen is als voldoende beoordeeld, een vijfde als onvoldoende en een aantal opleidingen kreeg de waardering ‘goed’ voor kwaliteitszorg en ambitie. Op het eerste oog is dit een aanzienlijke verbetering ten opzichte van voorgaande jaren, maar we kunnen de cijfers niet vergelijken omdat we de opleidingen met een ander onderzoekskader beoordelen. Wel hebben we de indruk dat de kwaliteitsslag die al bij besturen was ingezet, nu ook steeds meer zichtbaar is op opleidingsniveau. Instellingen geven teams meer verantwoordelijkheid en de teams tonen meer eigenaarschap.

Kwaliteitscultuur versterkt kwaliteitszorgsysteem • Of de kwaliteitszorg effectief is, hangt voor een groot deel af van het aantal mensen in de organisatie dat zich verantwoordelijk voelt voor de integrale kwaliteit van het onderwijs en zich bezighoudt met de kwaliteitszorg. Bij instellingen die hun kwaliteitszorg hebben doorontwikkeld richting meer eigenaarschap op teamniveau, werkt ieder vanuit zijn eigen rol aan de versterking van de onderwijskwaliteit. In alle lagen is aandacht voor kwaliteitszorg en het effect ervan. Dit houdt in dat de instelling en alle medewerkers zichzelf en het onderwijs continu ontwikkelen. Dat doen ze door scholing te volgen, maar ook door steeds opnieuw de kwaliteit van het onderwijs te onderzoeken aan de hand van data, analyses uit te voeren en daarna gericht verbeteringen door te voeren. Het gaat erom dat vooraf de juiste vragen worden gesteld en dat de gegevens correct worden geïnterpreteerd. Reflectie en een (kritische) onderzoekende houding zijn dan onmisbaar (Schmidt, 2017).

Cruciale rol voor onderwijskundig leiders • Onderwijskundig leiders spelen een essentiële rol als het gaat om reflectie en een onderzoekende houding bij zichzelf en hun team. Vanuit hun overkoepelende visie op het onderwijs sturen zij hun team aan om gezamenlijk volgens die visie te werken. Daarbij stimuleren ze hun docenten om de kwaliteit van het onderwijs kritisch te beoordelen. Een van de manieren om dat te doen, is door zelf dit voorbeeldgedrag te laten zien. Bijvoorbeeld door medewerkers aan te spreken, maar door ook zelf aanspreekbaar te zijn op gemaakte afspraken. Een andere manier is door in een open sfeer met elkaar te praten en interne en externe stakeholders bij dit gesprek te betrekken. Als iedereen bereid is om te leren en als de onderwijskwaliteit op systematische wijze wordt geëvalueerd, besproken en verbeterd, is sprake van een kwaliteitscultuur.

Van data naar besluiten • Goed zicht op onderwijskwaliteit is niet vanzelfsprekend. Er is voldoende data in de school, maar niet iedereen weet hoe je van die data tot besluiten kunt komen. En bovendien is ‘data-driven denken’ niet de kern van kwaliteitszorg. Voor kwaliteitszorg, inclusief het benutten van data voor kwaliteitsverbetering, is een onderzoekende cultuur nodig. De kunst is om vanuit de data tot wijsheid en daarmee tot goed gefundeerde besluiten te komen. Dat kan in een aantal stappen (Ackoff, 1989). De eerste stap is om ruwe data te verzamelen (zoals uitkomsten van enquêtes) en die te analyseren. Zo worden de data informatie. In een dialoog over deze informatie ontstaat vervolgens gedeelde, expliciete kennis. De volgende stap is om deze kennis te koppelen aan de waarden en oordelen in de instelling. Op dat moment is sprake van wijsheid: de basis voor gedegen besluitvorming en eventuele verbeteracties.

Kwaliteitszorg blijft hangen bij informatie • We zien tijdens ons onderzoek naar kwaliteitszorg dat veel teams blijven hangen op het niveau van informatie. Er wordt wel geanalyseerd, maar de dialoog over de gewenste en geconstateerde onderwijs- en examenkwaliteit blijft uit. Hierdoor is er ook minder grond voor eigenaarschap in de teams. Onderwijskundig leiders met een onderzoekende houding, die een onderzoekende cultuur in de school creëren, zorgen ervoor dat beslissingen worden genomen op basis van wijsheid in plaats van informatie (Uiterwijk-Luijk, Krüger, Zijlstra en Volman, 2016).

Zicht op onderwijskwaliteit met zelfevaluatie • Een van de manieren waarop besturen zicht houden op de onderwijskwaliteit, is door zelfevaluaties en/of audits van opleidingen te laten uitvoeren. Bij een zelfevaluatie onderzoeken het team en de leidinggevende met een open en kritische houding het eigen onderwijs en beoordelen ze of het voldoet aan de kwaliteitscriteria of normen die ze zelf hebben gesteld of die door de instelling zijn gedefinieerd. Op basis van deze bevindingen kan het onderwijs waar nodig gericht worden verbeterd.

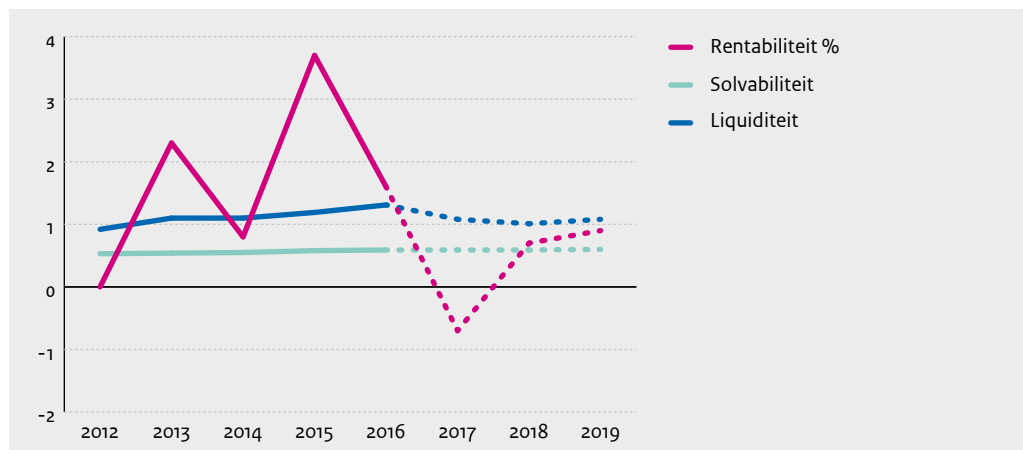
Zelfevaluaties zorgen voor eigenaarschap • Zelfevaluaties vergroten het eigenaarschap van docenten bij de kwaliteitszorg, omdat docenten bij het gesprek over de uitgevoerde onderwijskwaliteit en bij het beschrijven ervan reflecteren op de kwaliteit van het eigen handelen en op de hele opleiding. Door deze manier van werken voelen docenten zich eigenaar van de kwaliteit, een belangrijke voorwaarde voor de kwaliteitscultuur. Een brede toepassing van deze werkwijze betekent een verdieping binnen de trend van richtlijnen vooraf naar verantwoording achteraf.

Kwaliteit audits kan beter • (Externe) audits vormen een goede aanvulling op de zelfevaluaties, omdat zo eventuele blinde vlekken blootgelegd kunnen worden en omdat onafhankelijke deskundigen betrokken worden bij de beoordeling. Zelfevaluaties en externe audits, bijvoorbeeld door een collega-instelling, leiden vooral tot kwaliteitsverbetering als het hele team eraan meewerkt en als er een relatie is met de gewenste kwaliteit van het onderwijs. We zien echter nogal eens dat audits vooral beschrijvend zijn en dat er weinig oordelen in staan die verband houden met de eigen lat van de instellingen. Ook worden lang niet alle auditoordelen openbaar gedeeld. Kortom: de informatie wordt niet altijd omgezet in kennis, en de wijsheid op basis waarvan besluitvorming kan plaatsvinden, wordt te weinig bereikt.

Financiën en naleving

Stijgende personeelslasten • Het budget van de sector mbo bedroeg 5,1 miljard euro in 2016 (Inspectie van het Onderwijs, 2017a). Voor bijna 90 procent bestond het budget uit rijksbijdragen. Mbo-instellingen hebben daarnaast een substantiële bron van inkomsten uit werk in opdracht van derden. Die inkomstenbron nam jarenlang af, maar groeide in 2016 weer. Het budget gaat voor ongeveer 72 procent op aan personeelslasten. Dat is een duidelijke stijging ten opzichte van het voorgaande jaar. Omdat mbo-instellingen zelf volledig voor hun huisvesting verantwoordelijk zijn, vormen huisvestingslasten en afschrijvingen (op huisvesting) een andere belangrijke budgettaire component.

Financiële ontwikkelingen zetten door • De financiële ontwikkelingen van vorige jaren zetten door in 2016. De rentabiliteit van de sector is positief, maar met 1,59 procent ruim gehalveerd ten opzichte van 2015 (figuur 5.4b). Deze daling zit vooral in de toename van de personeelslasten. De solvabiliteit ontwikkelt zich positief en ook de liquiditeit van de sector is gestegen in 2016, met 10 procent. De meeste mbo-instellingen hebben een goede financiële positie. Ondanks de verdere verbetering van de gemiddelde financiële positie is het aantal instellingen onder verscherpt financieel toezicht niet afgenomen. Er staan vier instellingen onder verscherpt financieel toezicht.

Figuur 5.4b Ontwikkeling financiële kengetallen in het middelbaar beroepsonderwijs in de periode 2012-2019*

* stippellijn: prognoses uit continuïteitsparagraaf
Bron: DUO, 2017

Onterechte schoolkosten • Naleving van de overige wettelijke vereisten is bij 90 procent van de mbo-opleidingen voldoende. Op het gebied van schoolkosten/wettelijke bijdrage zijn nog verbeteringen mogelijk. Opleidingen verplichten studenten soms om kosten te maken voor zaken die wettelijk gezien niet opgelegd mogen worden. Een instelling krijgt doorgaans drie maanden de tijd om de tekortkoming te herstellen.

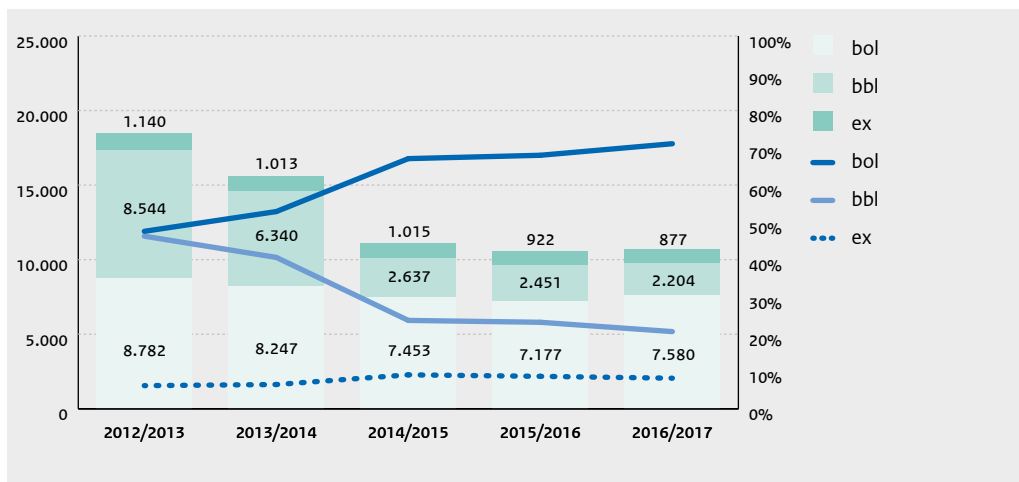
5.5 Entreeopleidingen

Vooruitlopend op de eindrapportage (zomer 2018) over een onderzoek naar entreeopleidingen volgen hier al enkele voorlopige uitkomsten.

Entreeopleiding vervangt niveau 1 • Vanaf 2016 zijn de entreeopleidingen bedoeld voor jongeren vanaf zestien jaar zonder diploma van het voortgezet onderwijs. Ze vervangen de mbo-opleidingen op niveau 1. Studenten met een afgeronde entreeopleiding kunnen de arbeidsmarkt op of doorstromen naar een mbo-opleiding op niveau 2. Het entree-kwalificatiedossier kent negen uitstroomrichtingen. Bij inschrijving kiest ongeveer een kwart van de instromende studenten voor assistent dienstverlening en zorg en ongeveer 15 procent voor assistent verkoop/retail. De overige uitstroomrichtingen zijn veel kleiner, waarbij de opleiding assistent procestechniek opvallend weinig deelnemers kent. Bij sommige instellingen kunnen studenten zich eerst nog oriënteren door te kiezen voor het entreedomein. De entreeopleidingen kunnen worden aangeboden in de varianten bol en bbl.

Participatie

Grote daling entree-bbl • Tussen 2012 en 2016 liep de deelname van studenten aan niveau 1 terug (figuur 5.5a). Vooral het aandeel bbl-studenten nam fors af. Een ruime meerderheid van de entree-studenten volgt nu een bol-opleiding. De sterke daling van niveau 1-studenten is voornamelijk terug te voeren op het wegblijven van autochtone bbl-deelnemers boven de 27 jaar en een afname van bedrijfsgerichte trajecten. De gemiddelde leeftijd van de studenten is nu dan ook sterk gedaald in de entreeopleidingen. De examendeelnemers zijn qua aandeel en aantallen wel redelijk constant gebleven. Het betreft hier deelnemers die in het praktijkonderwijs, voortgezet speciaal onderwijs of regulier voortgezet onderwijs een entreeopleiding volgen en examen doen via een regionaal opleidingscentrum (roc) of agrarisch opleidingscentrum (aoc). Per mbo-instelling verschilt het aandeel entrestudenten sterk: bij sommige instellingen is 15 procent van de deelnemers entrestudent, maar er zijn ook instellingen zonder entrestudenten. En dit zijn niet alleen de vakscholen.

Figuur 5.5a Deelname aan entreeopleidingen naar leerweg in de periode 2011/2012-2016/2017

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

Diversiteit in veranderde doelgroep • De groepen studenten die onderwijs krijgen in entreeopleidingen zijn nogal divers van aard. Dit stelt hoge eisen aan hoe de opleidingen, in samenspraak met de overige ketenpartners, met hun aanpak inspelen op de verschillen tussen de doelgroepen. Ongeveer 60 procent van de deelnemers heeft een migrantieachtergrond. Ook hebben de studenten in de entreeopleidingen verschillende onderwijsachtergronden (tabel 5.5a). Ongeveer een kwart heeft geen diploma van het voortgezet onderwijs. Een vijfde komt uit het praktijkonderwijs en iets minder dan een vijfde uit het voortgezet speciaal onderwijs. Beide aandelen zijn gegroeid. Ook het aandeel studenten uit de internationale schakelklas is de afgelopen jaren toegenomen. Van ongeveer een vijfde is de vooropleiding onbekend; het grootste deel van hen (62 procent) heeft een niet-westerse migratieachtergrond.

Tabel 5.5a Percentage entreestudenten naar vooropleiding in de periode 2012/2013-2016/2017 (n 2016/2017=10.661)

cohorten	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017
Opleiding onbekend	67	57	35	22	22
Geen diploma voortgezet onderwijs	11	15	25	29	27
Praktijkonderwijs	5	7	13	19	20
Voortgezet speciaal onderwijs	9	11	16	18	17
Internationale schakelklas	6	7	10	11	13
Voortgezet onderwijs (inclusief vbo)	3	3	2	1	1

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

Prestaties

Veel doorstromers naar niveau 2 • De studieduur van een entreeopleiding bedraagt een jaar. In 2015/2016 haalde 57 procent van de entreestudenten in dat jaar zijn diploma. In eerdere jaren lag dat percentage wat hoger. Van de niveau 1-studenten die geen diploma haalden, bleek 15 procent een jaar later weer in niveau 1 ingeschreven te staan. In eerdere jaren werd er vaker verlengd. Mogelijk anticipeerden de opleidingen al op de nominale studieduur van een jaar. Ongeveer een kwart van de gediplomeerde studenten stroomt uit naar werk of anderszins (tabel 5.5b). 17 procent stroomt uit zonder diploma. Ruim 40 procent stroomt door naar een hoger mbo-niveau om daar een startkwalificatie te halen.

Tabel 5.5b Onderwijspositie van studenten één jaar na instroom in entreeopleiding per cohort in de periode 2011/2012-2015/2016 (in percentages, n 2015/2016=10.550)

	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015	2015/2016
Niet in mbo	52	51	55	-	-
Niet in mbo, geen diploma	-	-	-	17	17
Niet in mbo, wel diploma	-	-	-	27	25
Entreeopleiding	22	21	14	15	15
Niveau 2	25	27	30	39	41
Niveau 3-4	1	1	1	2	2

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

Arbeidsmarkt

Bbl'ers vinden vaker werk • Ruim zesduizend mbo-studenten van niveau 1 stroomden aan het einde van het studiejaar 2014/2015 uit naar de arbeidsmarkt. De studenten die uitstroomden vanuit een bbl-opleiding of als examendeelnemer (meestal leerlingen uit het praktijkonderwijs of het voortgezet speciaal onderwijs) hadden beduidend vaker werk dan uitstromers uit de bol-opleidingen (tabel 5.5c). Verder was de baan van de bbl'ers omvangrijker en lag het bruto-uurloon hoger. Slechts een derde van de bol-studenten vond een baan, waarvan de omvang meestal onvoldoende was om in het eigen onderhoud te voorzien. Dat beeld verandert nauwelijks een jaar later. Voor bol-studenten zou doorstuderen op niveau 2 het perspectief op arbeidsdeelname vergroten, mits dat ook tot hun mogelijkheden behoort. Anders is het zaak dat er een goede arbeidsmarkttoeleiding en jobcoaching is om te zorgen dat deze uitstromers een baan vinden en behouden. In hoeverre de uitstroom uit de entreeopleiding een vergelijkbaar beeld zal laten zien, zal de komende jaren blijken.

Tabel 5.5c Arbeidsmarktpositie in 2015 en 2016 van schoolverlaters entreeopleiding studiejaar 2014-2015, naar leerweg

	Bol	Bbl	Examendeelnemers
Schoolverlaters entreeopleiding studiejaar 2014-2015	3.580	2.140	610
Werknemer in oktober 2015	34%	68%	57%
Werknemer minimaal 12 uur in oktober 2015	24%	66%	48%
Mediaan bruto-uurloon 2015	€ 7,50	€ 11,10	€ 7,50
Mediaan bruto-maandloon 2015	€ 630,00	€ 1.470,00	€ 840,00
Uitkering in oktober 2015	24%	23%	23%
Werknemer in oktober 2016	38%	69%	60%
Werknemer mininmaal 12 uur in oktober 2016	30%	66%	55%
Mediaan bruto-uurloon 2016	€ 8,70	€ 11,60	€ 9,00
Mediaan bruto-maandloon 2016	€ 840,00	€ 1.540,00	€ 950,00
Uitkering in oktober 2016	27%	23%	23%
Terug naar onderwijs oktober 2016	13%	2%	7%
Niet in Basisregistratie Personen oktober 2016	3%	1%	0%

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

5.6 Groen onderwijs

Weinig studenten met migratieachtergrond • Het groene onderwijs telde in het studiejaar 2016/2017 meer dan 25 duizend deelnemers. Per 1 oktober 2017 is er sprake van een relatieve en absolute daling van studenten. De grootste daling zien we bij de instroom op niveau 1. Dit kan, net als bij de andere sectoren, worden verklaard door de vernieuwde inrichting van de entreeopleidingen. We zien een toename van de rechtstreekse instroom vanuit het voortgezet onderwijs, in 2016/2017 driekwart van de studenten. Drie jaar geleden was dat ongeveer de helft. In de groene mbo-sector stromen verhoudingsgewijs veel studenten zonder migratieachtergrond in.

Plaatsing vaker op niveau, minder switchers • Studenten die instromen in een groene opleiding worden sinds 2014/2015 vaker op het niveau geplaatst dat past bij hun vooropleiding dan studenten in andere sectoren. Voorheen was dat omgekeerd. Het aandeel studenten dat switcht binnen het groene mbo neemt af. Ten opzichte van studenten uit andere sectoren wisselen ze minder vaak van opleiding. Mogelijk heeft dit te maken met de drempel voor studenten om bij de keuze voor een andere opleiding naar een andere instelling te moeten overstappen. Het studiesucces van groene studenten ligt met 85,3 procent boven het landelijk gemiddelde. Van de studenten met een groen diploma werkt na afstuderen een derde van de niveau 2- en een kwart van de niveau 4-studenten in de groene sector (ROA, 2017).

Veel onvoldoende opleidingen • Bij vier van de dertien onderzochte groene opleidingen is het eindoordeel 'onvoldoende' (tabel 5.6a). Vooral bij examinering en diplomering en bij kwaliteitszorg en ambitie zijn bij deze opleidingen nog verbeteringen mogelijk.

Tabel 5.6a Eindoordeel in 2017 onderzochte groene opleidingen en overige mbo-opleidingen in aantallen

	Groen mbo	Overig mbo
Zeer zwak	0	2
Onvoldoende	4	18
Voldoende	9	56
Goed	0	0

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

Zwakkere financiële positie aoc's • De aoc's presteren financieel wat minder dan de overige instellingen. In 2016 en 2017 zat de helft van de aoc's in de rode cijfers. Voor 2018 en 2019 begroot de sector een gemiddelde rentabiliteit net boven nul, maar een aantal begroot toch voor meerdere jaren rode cijfers. Op de solvabiliteit is dat verschil in rentabiliteit nauwelijks van invloed. De solvabiliteit wijkt slechts marginaal af van die van roc's. Alleen vakinstellingen laten een wat hogere solvabiliteit zien. De liquiditeit van de aoc's is iets lager dan bij roc's en vakinstellingen. De redelijke financiële positie van deze kleine sector (11 aoc's) betekent niet dat aoc's niet kwetsbaar zijn. Twee kleinere aoc's zijn in 2017 in financiële problemen geraakt. Ook zijn meerdere initiatieven ondernomen om tot samenwerking of samengaan te komen. Twee aoc's zijn per 2018 gefuseerd.

5.7 Nabeschuwing

Veel veranderingen • Het mbo is volop in beweging. Naast ontwikkelingen die ertoe moeten leiden dat de kwaliteit van het onderwijs verbetert zijn er ook ontwikkelingen die het mogelijk juist moeilijker maken om de kwaliteit van het onderwijs te borgen. Ook liggen er vraagstukken op tafel waarop dit moment nog geen pasklare antwoorden op zijn.

Krimp vraagt om creatieve oplossingen • Een van uitdagingen voor mbo-instellingen is het anticiperen op de krimp. De problemen rondom krimp beginnen zich te manifesteren in de sector. De grootste druk ligt nu bij de kleine instellingen, waaronder een relatief groot aantal aoc's, maar we zien dat alle instellingen al dan niet gedwongen anticiperen op de (financiële) uitdagingen die de krimp met zich meebrengt. De komende jaren zal de sector actief op zoek moeten naar (onorthodoxe, creatieve) oplossingen om de gevolgen rondom krimp het hoofd te bieden en zo de doelmatigheid van het opleidingsaanbod te handhaven. Belangrijke aandachtspunten daarbij zijn de toegankelijkheid van het mbo, de kwaliteit van het onderwijs en het arbeidsmarktperspectief van het opleidingsaanbod.

Vormgeving regionalisering • De rol van de regio bij het innoveren van het mbo en daarmee de wens om te flexibiliseren staan duidelijk op de agenda. Aan de ene kant is vanuit het onderwijs en het bedrijfsleven behoefte aan meer regionalisering en flexibilisering, aan de andere kant roept dat ook vragen op over de diplomawaarde. Hoe kan het onderwijs meer aansluiten bij het regionale bedrijfsleven zonder dat er landelijk verschillen ontstaan in de waarde van het mbo-diploma? Kunnen afgestudeerde mbo-studenten straks nog overal terecht met hun diploma?

Leven lang leren blijft een issue • Niet nieuw in het maatschappelijk debat is het belang van een leven lang leren. Het aanbod blijft echter achter en ook de deelname zou nog flink omhoog kunnen. De Commissie vraagfinanciering mbo heeft hiertoe in 2017 een advies uitgebracht. Het is de vraag welke rol het bekostigd onderwijs – naast het niet-bekostigd onderwijs – in dit verband zal pakken in het flexibiliseren van het opleidingsaanbod.

Groot pakket om onderwijskwaliteit te verbeteren • Met 'Focus op Vakmanschap' (OCW, 2011) en 'Een responsief mbo voor hoogwaardig vakmanschap' (OCW, 2015) zijn tal van veranderingen doorgevoerd die moeten leiden tot verbetering van de onderwijskwaliteit. In het kader van de kwaliteitsafspraken, de invoering van de Wet doelmatige leerwegen en de herziening van de kwalificatiestructuur zijn opleidingen verkort en geïntensiveerd, zijn keuzedelen ingevoerd en is de entreeopleiding gestart. Ook kwamen er toelatingseisen voor niveau 2 en was er een reeks financiële maatregelen. Dit hele pakket had als doel om de kwaliteit, maar ook de efficiëntie en het rendement van het beroepsonderwijs te verbeteren. Om deze veranderingen zo in te voeren dat studenten er optimaal van profiteren en dat de onderwijs- en examenkwaliteit geborgd blijven, is een goed werkend kwaliteitszorgsysteem onmisbaar.

Examencommissies moeten verantwoordelijkheid nemen • De kwaliteit van de examinering en diplomering wordt niet overal geborgd. De grootste tekortkomingen zien we bij kwaliteitsborging. Examencommissies zijn verantwoordelijk voor de borging van de examenkwaliteit, maar ze pakken hun rol nog niet in alle gevallen volledig op. Examencommissies hebben zich naar aanleiding van de wetwijziging eerst gericht op de randvoorwaarden, zoals de samenstelling en de taken en bevoegdheden. Nu is het zaak om een professionaliseringsslag te maken. Dit zou moeten leiden tot meer zicht op de betrouwbaarheid en objectiviteit van de examenafname, ook in de beroepspraktijk. Ook het voorkomen van onregelmatigheden behoort nadrukkelijk tot de taak van de examencommissies, mede in het licht van de gewenste regionalisering en de verruiming van de vrije ruimte in de kwalificatie.

Kwaliteitscultuur versterkt werking kwaliteitszorg • Instellingen geven teams meer verantwoordelijkheid en de teams tonen ook meer eigenaarschap. De toegenomen aandacht voor de onderwijs- en examenkwaliteit binnen de opleidingen heeft zich echter op het eerste oog nog niet vertaald in meer goede opleidingen. De ambities van de onderwijsteams ontstijgen nog niet vaak de basiskwaliteit. We verwachten dat met de versterking van de kwaliteitscultuur het effect van de kwaliteitszorg op het onderwijs zichtbaarder wordt. De aanwezigheid van een kwaliteitscultuur bepaalt voor een groot deel de continuïteit en effectiviteit van de werking van het kwaliteitszorgsysteem. Onderwijskundig leiders met een onderzoekende houding, die bereid zijn kritisch te zijn, zullen de effectiviteit van de kwaliteitszorg nog verder versterken.

Passend onderwijs aan kwetsbare groepen niet vanzelf • Ook met deze veranderingen zullen er altijd groepen jongeren blijven voor wie een succesvolle schoolloopbaan niet vanzelfsprekend is. Hoewel de invoering van passend onderwijs tot meer bewustzijn en formalisering van procedures bij de opleidingen heeft geleid, blijken docenten in de praktijk nog wel handelingsverlegen te zijn. Studenten hebben hier onder meer last van bij het maken van (beroepsgerichte) examens en bij het vinden van een stageplek. Ook de overgangen naar vervolgonderwijs of arbeidsmarkt zijn hier knelpunten. Nu de voorkant van het proces steeds steviger staat, ontstaat er meer ruimte voor de achterkant: het onderwijs, de beroepspraktijkvorming en de overgang naar werk. Een belangrijke volgende stap is om docenten goed toe te rusten. Daarnaast moet blijken welke plek de vakcertificaten voor studenten die geen diploma halen, krijgen binnen instellingen en het bedrijfsleven.

Grote diversiteit instroom entree • Sinds de invoering van de entreeopleiding en het schrappen van de drempelloze instroom voor mbo 2 stijgt de rechtstreekse instroom uit het voortgezet speciaal onderwijs, praktijkonderwijs en de internationale schakelklas. De gemiddelde leeftijd binnen de entreeopleiding is flink gedaald. De diversiteit in achtergrond stelt hoge eisen aan de docenten en de opleidingen. Het belang van samenwerking met ketenpartners (aanleverend onderwijs, gemeentelijke instanties, werkgevers) buiten de instelling is nog groter geworden. Dat geldt niet alleen bij de intake en tijdens de opleiding, maar ook bij de aansluiting op de niveau 2-opleidingen en de arbeidsmarkt. Het perspectief op werk na een bol-opleiding op niveau 1 was de laatste jaren zeer matig, wat maatschappelijk de vraag oproept hoe het loopbaanperspectief van entreestudenten eruitziet. We horen geluiden dat op niveau 2 vergelijkbare pedagogische en didactische vraagstukken spelen.

Literatuur

- Ackoff, R.L. (1989). From data to wisdom. *Journal of applied systems analysis*, 16 (1), 3-9.
- Bahlmann, M., Eustatia, B., & Pillen-Warmerdam, D. (2017). *Invloed van opleidingsniveau ouders, sociaaleconomische status en doorstroomintentie naar het hoger onderwijs op de intentie van scholieren en mbo-4 studenten om leraar te worden. Verdiepend vervolgonderzoek op het motieven- en vignetten-onderzoek uit juni 2017*. Onderzoek in opdracht van OCW. Leiden: Qompas BV.
- Bijl, R., Boelhouwer, J., & Wennekers, A. (2017). *De sociale staat van Nederland 2017*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- CBS, DUO en OCW (2018). Doorstroom deelnemers mbo. Geraadpleegd op 17-02-2018 van: *Onderwijs in cijfers*. Geraadpleegd op 17-02-2018 van: <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/mbo/deelnemers-mbo/doorstroom-aantal-deelnemers-mbo>.
- Cedefop (2017). *Statistical overviews on VET – Netherlands – 2017*. [S.l.]: Cedefop.
- Elfering, S., Boer, P. den, & Tholen, R. (2016). *LOB en burgerschapsonderwijs in het mbo*. Nijmegen: KBA.
- Eimers, T., Ledoux, G., & Smeets, E. (2016). *Passend onderwijs in de praktijk. Casestudies in het primair en voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs*. Nijmegen: KBA Nijmegen.
- Eimers, T., & Kennis, R. (2017). *Passend onderwijs in het mbo: tussenbalans. Tweede meting monitor*. Nijmegen: KBA Nijmegen.
- Inspectie van het Onderwijs (2017a). *De financiële staat van het onderwijs 2016*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2017b). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2015/2016*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- JOB (2016). *JOB-monitor 2016*. Amsterdam: Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs (JOB).
- JOB (2017). *Taal is zeg maar niet ons ding. Onderzoek naar taalonderwijs in het mbo*. Amsterdam: Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs (JOB).
- Nooij, J., Raaijmakers, N., & Broek, A. van den (2016). *Motieven van mbo-studenten om al dan niet te kiezen voor het hbo voor en na invoering van het studievoorschot. Een mixed-methods onderzoek. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Nijmegen: ResearchNed.
- OCW (2011). *Actieplan mbo 'Focus op Vakmanschap 2011- 2015'. [Brief] aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap (OCW).
- OCW (2015). *Een responsief mbo voor hoogwaardig vakmanschap. [Brief] aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal, 15 september 2015*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap (OCW).
- OCW (2017). *Elfde voortgangsrapportage passend onderwijs. [Brief] aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal, 20 juni 2017*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap (OCW).
- Onderwijsraad (2017). *Besluit Lerarenregister. Briefadvies*. Den Haag: Onderwijsraad.
- ROA (2017). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2016*. Maastricht: ResearchCentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA).
- Schmidt, G. (2017). *Effectief Leiderschap. Breed repertoire en voorbeeldgedrag gevraagd. SchoolManagement, december 2017*.
- Vink, R., & Willemse, P. (2015). *De kracht van de examencommissie. Kritische succesfactoren*. Tilburg: IVA Onderwijs, Universiteit van Tilburg.
- Thoonen, E.E.J. (2012). *Improving classroom practices. The impact of leadership, schoolorganizational conditions, and teacher factors*. Amsterdam: Ipskamp Drukkers B.V.
- Uiterwijk-Luijk, L., Krüger, M., Zijlstra, B., & Volman, M. (2016). The relationship between psychological factors and inquiry-based working by primary school teachers. *Educational Studies* 43 (2), 147-164.

Bijlage

Tabel 1 Percentage opleidingen dat als voldoende of goed is beoordeeld op kwaliteitszorg en ambitie, onderwijsresultaten, onderwijsproces en examinering en diplomering in 2017 (n=90)

	Voldoende/goed
Kwaliteitszorg en ambitie	78
Kwaliteitszorg	81
Kwaliteitscultuur	88
Verantwoording en dialoog	96
Onderwijsresultaten	74
Studiesucces	74
Vervolgsucces*	-
Onderwijsproces	93
Onderwijsprogramma	96
Ontwikkeling en begeleiding*	-
Didactisch handelen	96
Beroepspraktijkvorming	95
Examinering en diplomering	66
Kwaliteitsborging examinering en diplomering	70
Exameninstrumentarium	98
Afname en beoordeling	86
Schoolklimaat*	-

* nog niet beoordeeld

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2018

